

مسئله را مطرح نکرده است. از این رو، فکر نمی‌کنم تغییری در من پدید آمده باشد. می‌پندارم آنها تغییر نموده‌اند، اما من هرگز تغییر نخواهم کرد.

کنفرانس بازنگری و تمدید معاهده منع گسترش سلاحهای هسته‌ای

متن سخنرانی دکتر علی اکبر ولایتی در نیویورک،

سازمان ملل متحد، ۲۰ آوریل ۱۹۹۵

آقای رئیس،

در آغاز مایلم صمیمانه‌ترین تبریکات خود را به مناسبت تصدی ریاست کنفرانس «بازنگری و تمدید معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته‌ای» در ۱۹۹۵ ابراز دارم. خوشوقتم از اینکه سیاستمداری برجسته از کشور دوست، سریلانکا، ریاست این کنفرانس را برعهده گرفته است.

اطمینان دارم که در پرتو مهارتهای سیاسی گسترده و آگاهی بارز جناب عالی در زمینه دیپلماسی چندجانبه و مسائل خلع سلاح، این کنفرانس به نتایج بااهمیتی دست خواهد یافت. در شرایطی که مسئولیت ریاست کنفرانس را برعهده دارید، مایلم به جناب عالی اطمینان دهم که از حمایت کامل هیئت

جمهوری اسلامی ایران برخوردار خواهید بود.

بیست و پنج سال پس از لازم الاجرا شدن معاهده، در شرایط نوین جهانی و در یک جامعه فراگیر بین‌المللی، تشکیل این کنفرانس که با حضور ۵ کشور اعلام شده دارنده سلاح هسته‌ای و افزایش قابل ملاحظه اعضای معاهده متمایز گردیده، حقیقتاً فرصت منحصر به فردی را برای بازنگری عملکرد این معاهده و اخذ تصمیم در خصوص تمدید آن فراهم آورده است. این کنفرانس فرصت مغتنمی است تا در جهت تقویت معاهده و رژیم عدم گسترش سلاحهای هسته‌ای در کلیه ابعاد آن و در نتیجه، تحکیم صلح و امنیت بین‌المللی اقدام کرد.

اینک، با گذشت دوره جنگ سرد و رقابتهای دو قطبی، ایجاد شالوده‌ای استوار برای امنیت جهانی ضرورتی تام یافته است، شالوده‌ای که باید به طور کامل تهدیدات هسته‌ای را تخفیف بخشیده، از میان بردارد.

در اوج جنگ سرد و در شرایطی که احساس خطر ناشی از تهدید هسته‌ای اثرات فراگیری در روابط بین‌الملل داشت، معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته‌ای به عنوان یکی از ارکان اصلی امنیت بین‌المللی و نیز به مثابه عاملی جهت تخفیف بخشیدن به این

تهدید هسته ای شکل گرفت. در حقیقت، در دوره ای که مشخصه آن رقابتهای لجام گسیخته و مخرب بین دو قطب و جوّ بی اعتمادی بود، انتظار می رفت این معاهده راه را جهت تحقق هدف غایی خلع سلاح هسته ای هموار کند. انتظاری که هنوز به دلیل عدم توازن میان تعهدات و مسئولیتهای کشورهای دارنده سلاح هسته ای و کشورهای فاقد این سلاح که عضو معاهده هستند، تحقق نیافته است. به هر روی، فایده و اهمیت این معاهده در زمینه عدم گسترش تسلیحات هسته ای را نمی توان نادیده گرفت. بی شک، معاهده توانسته است در جهت محدود کردن گسترش افقی تسلیحات هسته ای مؤثر واقع شود.

آقای رئیس،

توازن تعهدات و مسئولیتهای وجه بارز معاهدات الزام آور چندجانبه منعقد شده در دهه های اخیر محسوب می شود. با وجود این، معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته ای به نحو آشکاری فاقد چنین ویژگی است. نگاهی کوتاه به تعهدات کشورهای دارنده سلاح هسته ای و کشورهای فاقد این سلاح این نظر را بخوبی روشن می سازد. این امر به همراه عدم پابندی کشورهای دارنده سلاح هسته ای به تعهدات ناشی از معاهده، خاصه تعهدات موضوع مراد اول، چهارم و ششم، نقاط ضعف معاهده را

بروشنی آشکار می سازد. شایسته است که این کنفرانس به نحوی عمیق و عینی این کاستی ها را مورد بررسی قرار دهد. بدون تردید، تلاش ما در این راستا، مبدا حرکتی جدی جهت تامین رژیم واقعی، جهانشمول و بدون تبعیض در زمینه عدم گسترش سلاحهای هسته ای خواهد بود. این تلاش با نص و روح معاهده نیز مطابقت دارد؛ زیرا برای این معاهده به منظور بررسی اینکه آیا هدفهایش به نحو متوازن پیگیری شده و حقوق کشورهای عضو به موازات ایفای تعهداتشان رعایت گردیده، دوره حیات محدودی در نظر گرفته شده است.

ضروری است که فرایند بازنگری، قطع نظر از تعیین هدفهای مشخص که باید در آینده نزدیک تحقق یابد، موضوع اتخاذ تصمیم مناسب در خصوص تمدید معاهده به نحوی که تحقق هدفهای آن را تامین کند، مورد توجه قرار دهد.

بررسی اجمالی ماده یک معاهده و چگونگی اجرای آن، شکافی عمیق میان وعده ها و واقعیات ۲۵ سال گذشته را نمایان می سازد. در این زمینه، شایسته یادآوری است که برخی کشورهای دارنده سلاح هسته ای تعهدات خود بر اساس معاهده را زیر پا نهاده و با مساعدت مستقیم جهت توسعه توانایی های گسترش تسلیحات هسته ای، شمار دارندگان این تسلیحات را

افزایش داده اند. در نتیجه این وضعیت، هدف اصلی محدود کردن تعداد کشورهای دارنده سلاح هسته ای، مورد چشم پوشی قرار گرفت. درست است که اکثریت کشورها از تلاش جهت دستیابی به تسلیحات هسته ای خودداری کرده اند، با وجود این، برخی رژیمها که خارج از معاهده باقی ماندند، به این تسلیحات دست یافته اند. آفریقای جنوبی، در پی تولد دوباره اش، تسلیحات هسته ای را کنار نهاد، هر چند که این مورد استثنایی محسوب می شود. در خاورمیانه، وضعیت شکل دیگری داشته است. در واقع، برخی کشورهای دارنده سلاح هسته ای که خود را از حامیان سرسخت عدم گسترش این سلاحها نشان می دهند، نه تنها به نحوی سخاوتمندانه مواد و دانش لازم را در اختیار اسرائیل قرار داده و این رژیم را قادر به گسترش تسلیحات هسته ای ساختند، بلکه به رغم سابقه توسعه طلبی گستاخانه اسرائیل، در برابر اقدام این رژیم به تولید و انباشتن تسلیحات کشتار جمعی سکوت اختیار کرده و آن را از پیوستن به معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته ای معاف نمودند. علاوه بر این، دستیابی رژیمهای آپارتاید و اسرائیل به توانمندی هسته ای در شرایطی صورت گرفت که هر دو رژیم تحت نظارت نزدیک، محکومیت و تحریمهای بین المللی قرار

داشتند. بنابراین، به هیچ وجه نمی توان پذیرفت که بدون ارائه مواد و دانش فنی از سوی کشورهای هسته ای و پیشرفته صنعتی، یا حداقل تایید آنها، چنین امری امکان پذیر بوده باشد.

به هر روی، این وضعیت موجب رشد بی ثباتی در منطقه خاورمیانه شده و به ایجاد بحرانهای پیچیده کمک کرده است. افزون بر این، تهدید ناشی از دستیابی اسرائیل به تسلیحات هسته ای و امتناع گستاخانه این رژیم از پذیرش معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته ای و پادمانهای سازمان بین المللی انرژی اتمی منجر به عدم الحاق برخی کشورهای منطقه، با معاهدات بین المللی منع گسترش تسلیحات کشتار جمعی، خاصه کنوانسیون سلاحهای شیمیایی، گردیده است. روشن است که این روند شوم مایه بی ثباتی و ناامنی کشورها و نیز بی اعتباری معاهده شده است. بعلاوه، در راه جهانشمولی کردن قرار داد و ایجاد منطقه هاری از سلاحهای هسته ای در خاورمیانه، که کشور متبوع من برای نخستین بار در ۱۹۷۴ آن را پیشنهاد کرد، مانعی اساسی به وجود آورده است. نیازی به یادآوری نیست که این فرایند همچنین با هدفهای ماده هفتم معاهده نیز مغایرت دارد. عدم تامین مواد و دانش فنی لازم جهت بهره برداری صلح آمیز از انرژی هسته ای به

زرادخانه های هسته ای خود را گسترش داده اند. بی شک، این روش نادرست پیامدهای خطرناک و مخربی را به دنبال داشته و به تشدید حالت بیم و هراس میان اعضای جامعه بین المللی کمک کرده است.

براین اساس، به اعتقاد ما، موفقیت رژیم عدم گسترش به تدابیری بستگی دارد که این کنفرانس برای رفع نواقص و کاستی های معاهده اتخاذ می کند، تدابیری که در چارچوب یک برنامه زمانبندی معقول و قابل اجرا اتخاذ شود. نیازی به یادآوری نیست که آینده معاهده باید به نحو دقیق با بررسی ادواری پیشرفتی که در جهت اقدامات ذیل صورت خواهد گرفت، مرتبط شود:

۱. اول و مهم تر از همه، تعیین برنامه عمل همه جانبه و انهدام کلاهکهای هسته ای و سیستمهای پرتابی آنها در چارچوب تاریخی مشخص؛ ضروری است کنفرانس خلع سلاح حداکثر توان خود را جهت آغاز مذاکرات جدی در این زمینه به کار گیرد.

۲. انعقاد معاهده منع جامع آزمایشهای هسته ای در نزدیکترین تاریخ؛ این معاهده به عنوان یکی از مهم ترین پیش شرطها برای تحقق خلع سلاح هسته ای شناخته شده است. از سال گذشته، مذاکراتی در این زمینه در کنفرانس خلع سلاح جریان داشته و ضروری است تلاشهای صادقانه تری جهت انعقاد این معاهده در سال جاری

کشورهای پایبند تعهدات خویش از دیگر موارد استکفاف کشورهای توسعه یافته عضو از اجرای تعهدات خود است. مروری بر عملکرد معاهده در این زمینه آشکار می سازد که کشورهای عضو فاقد سلاحهای هسته ای، به طور سیستماتیک از اعمال حقوق مندرج در مقدمه و ماده چهارم معاهده محروم شده اند. قرارداد منع گسترش سلاحهای هسته ای، بروشنی استفاده صلح آمیز از انرژی هسته ای را به عنوان حق مشروع و لاینفک کشورهای عضو به رسمیت می شناسد. از دیدگاه کشورهای عضو که صادقانه تعهدات خود را ایفا کرده اند، هرگونه برخورد تبعیض آمیز همراه با تحمیل رژیمهای محدودکننده در زمینه انرژی هسته ای به هیچ وجه توجیه پذیر نیست. لازم است تلاشهایی که با هدف تنظیم انتقال تکنولوژی هسته ای صورت می گیرد، آشکار بوده، صرفاً در چارچوب معاهده ای مورد پذیرش کلیه کشورهای عضو اجرا شود.

عدم تحقق هدفهای منعکس در ماده ششم معاهده نمودار بارز دیگری از کاستی هاست. برخلاف بیان صریح این ماده و مقدمه معاهده، کشورهای دارنده سلاحهای هسته ای نه تنها از انجام اقدامات اساسی در جهت خلع سلاح کامل هسته ای کوتاه می کرده، بلکه به نحو لجام گسیخته ای

انجام گیرد.

۳. انعقاد معاهده ای جامع، الزام آور و تحت نظامی قابل بازرسی جهت منع تولید و انباشت مواد شکافت پذیر که برای گسترش سلاحهای هسته ای استفاده می شود؛

۴. انتقال تکنولوژی و مواد لازم برای فعالیتهای صلح آمیز هسته ای، بدون هرگونه تبعیض در این زمینه؛ تعهد کشورهای تأمین کننده تکنولوژی هسته ای به توقف تلاشهایی که مانع دستیابی کشورهای فاقد سلاحهای هسته ای عضو معاهده به استفاده از انرژی هسته ای برای مقاصد صلح آمیز می شود، ضرورتی خاص دارد. بنابراین، همکاری میان امضاکنندگان معاهده در این خصوص باید تسهیل شده، توسعه یابد.

۵. انحلال کلویهای غیررسمی و تضعیف کننده معاهده منع گسترش سلاحهای هسته ای با عضویت محدود (مانند کلوب لندن)؛ در این راستا، ضروری است ارگانی متشکل از کلیه اعضای معاهده به منظور رسیدگی به تعهدات مندرج در آن شکل یابد. کشورهای در حال توسعه عضو معاهده منع گسترش سلاحهای هسته ای محق هستند که در چنین ترتیبی شرکت کنند. نیاز به تاکید نیست که این ارگان باید کار خود را به صورتی آشکار انجام دهد.

۶. اعطای تضمینهای بازدارنده امنیتی از سوی کشورهای دارنده سلاح

هسته ای به کشورهای فاقد این سلاحها از طریق یک سند حقوقی بین المللی الزام آور؛ روشن است که اعلامیه های یک جانبه در این خصوص فاقد هرگونه ماهیت حقوقی الزام آور است. در این راستا، تضمینهای مثبت امنیتی اخیر شورای امنیت را گامی در جهت دستیابی به این هدف تلقی می کنیم.

۷. ایجاد مناطق عاری از سلاحهای هسته ای؛ کشورهای دارنده سلاح هسته ای باید به توافقاتی که این گونه مناطق را ایجاد کرده اند پیوسته، به آنها ملتزم شوند. افزون بر این، از ابتکاراتی که دولتهای عضو معاهده به منظور ایجاد مناطق عاری از سلاحهای هسته ای بویژه در خاورمیانه، صورت می گیرد، حمایت کنند. به عنوان عاملی ضروری و تقویت کننده در این زمینه، لازم است کلیه تاسیسات هسته ای در منطقه خاورمیانه تحت نظارت پادمان هسته ای سازمان بین المللی انرژی اتمی قرار گیرد.

۸. تحقق جهانشمولی معاهده؛ دستیابی اسرائیل به سلاحهای هسته ای و امتناع این رژیم از پذیرش نظارتهای بین المللی موجب بی ثباتی جدی در خاورمیانه شده است. بی شک، این مسئله که توجه جامعه بین المللی را طلب می کند، پیش شرط لازم جهت تخفیف تهدید هسته ای در منطقه و هموار کردن راه به منظور دستیابی به معاهده ای جهانشمول به شمار می آید.

آقای رئیس،

است که به طور منطقی باید انتخابی میان دو حد کاملاً متباعد باشد. بنابراین، توصیه می‌کنیم که توجه خود را معطوف به یافتن راه حلی قابل قبول و فراگیر کنیم که متضمن بازنگری ادواری معاهده باشد. چنین تصمیمی تنها می‌تواند در فضایی از اعتماد و همکاری متقابل و فارغ از فشارهای سیاسی و اقتصادی به قصد تحمیل گزینه‌ای معین اتخاذ شود. هر انتخابی غیر از این نمی‌تواند از حمایت معنوی و خواست جمعی اعضای معاهده برخوردار باشد.

آقای رئیس،

سازمان بین‌المللی انرژی اتمی برای حسن اجرای معاهده به وجود آمده و مقتضی است ضمن تقویت کارایی سازمان به گزارشهای آن اعتنای بیشتری گردد و تریباتی اتخاذ شود که رژیمهای یاغی نسبت به معاهده مانند اسرائیل و کشورهای ناقض این قرارداد نتوانند از مجازات و مؤاخذه بین‌المللی در امان باشند. در غیر این صورت و بدون جهانشمول کردن معاهده و اجرای کامل آن نمی‌توانیم امیدوار باشیم که نسلهای آینده در جهانی عاری از سلاحهای کشتار جمعی، بویژه سلاحهای هسته‌ای، زندگی کنند. از این پس نیز همچون گذشته زورمداران برای تحمیل سیاستهای تبعیض آمیز خود از قرارداد عدم گسترش سلاحهای هسته‌ای سوء استفاده خواهند کرد.

اجرای مؤثر مواد معاهده عدم گسترش سلاحهای هسته‌ای، بازنگری مستمر آن را که باید با تمدید حساب شده قرارداد همراه باشد، طلب می‌کند. ما اعتقاد داریم که با اجرای کامل تعهدات و حقوق مندرج در معاهده، این قرارداد در نهایت باید به طور نامحدود تمدید شود. از سویی معتقدیم که تنها گزینه مناسب شکلی از تمدید است که با تفسیری عینی از بند دوم ماده دهم معاهده و نیز با هدفهای اعلام شده معاهده تجانس داشته باشد و تحقق هدفهای معاهده را تضمین کند.

کاستی‌ها در اجرای معاهده توسط کشورهای دارنده سلاح هسته‌ای و دیگر کشورهای پیشرفته هسته‌ای توجیهی بر انتخاب «تمدید محدود» نیست؛ زیرا چنین وضعیتی می‌تواند پایان حیات معاهده را به همراه داشته باشد. از سویی دیگر، با انتخاب «تمدید نامحدود»، دارندگان سلاحهای هسته‌ای به صورت دائمی و حداقل مادامی که مذاکراتی در جهت انهدام کلیه این سلاحها در دستور کار مذاکرات بین‌المللی خلع سلاح قرار نگرفته و اقدام عملی در این زمینه تحقق نیافته، این سلاح را در اختیار خواهند داشت.

در شرایط کنونی، مهم‌ترین وظیفه دستیابی به اجماع در خصوص تمدید معاهده

باردیگر تاکید می‌کنم که محرومیت کشورهای عضو فاقد تسلیحات هسته‌ای از استفاده صلح‌آمیز از سلاح هسته‌ای، افزایش قدرت هسته‌ای دارندگان این سلاح‌های مخرب و استمرار سرکشی اسرائیل در پیوستن به معاهده عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای از موانع اساسی تحقق هدف‌های این قرارداد به شمار می‌رود.

آقای رئیس،

فرصت ایجادشده و مناسبت مغتنمی که این گردهمایی منحصر به فرد فراهم آورده نباید هدر رود. معاهده عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای اهمیت ویژه‌ای در حفظ صلح و ثبات در جهان دارد و ما حمایت کامل خود را نسبت به تمدید آن اعلام می‌داریم. بر همه کشورهای، بخصوص دارندگان سلاح هسته‌ای، فرض است که سرفقیّت این کنفرانس را حتمی کنند. خواست سیاسی جمعی، ما را قادر خواهد ساخت که به این هدف والا جامه عمل پوشانده، رژیمی استوار برای عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای ایجاد کنیم.

پژوهشگران مسائل خاورمیانه در آمریکا

پژوهشگران خاورمیانه موضوع مقاله‌ای است که به تازگی به قلم نورول دی آتکین در نشریه خاورمیانه که درواشنگتن منتشر می‌شود، به چاپ رسیده است. نورول دی آتکین با نقدی شدید از متخصصان مسائل خاورمیانه قدم در راهی گذاشت که پیشاپیش نوشتارش دیگران را از پای نهادن در آن برحذر می‌داشت. مقاله او با اشاره به سؤال رشید خالدی، رئیس انجمن مطالعات خاورمیانه (MESA)، مبنی بر علل عدم اثرگذاری دیدگاه‌ها و رهنمودهای صاحب‌نظران امور خاورمیانه بر سیاست‌گذاری خارجی آمریکا آغاز شد و با حمله‌ای توأم با گرایش‌های قوم‌گرایانه سعی در توجیه سیاست‌های آمریکا در منطقه خاورمیانه دارد. نفوذ بسیار اندک دنیای آکادمیک خاورمیانه‌شناسی بر سیاست خارجی آمریکا معلول چه عواملی است؟

اتکین ۷ عامل اصلی در این خصوص متذکر شد: ۱. حرکت به سمت تحقیقات کاملاً انتزاعی و محدود به موضوعات متنوع و متفرق؛ ۲. توجه بیش از حد به مسئله اعراب و اسرائیل به عنوان تنها مشکلی که حل آن کلیه مشکلات منطقه را حل خواهد کرد؛ ۳. عدم تمایل به بررسی نقساده